

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

ATZINUMS
pārbaudes lietā Nr. 2024-49-4F
Rīgā

11.06.2026.

Nr. 6-6/33

Tiesu administrācijai
pasts@ta.gov.lv

Latvijas Republikas prokuratūrai
pasts@lrp.gov.lv

Par Krimināllikuma 66. panta piemērošanu nepilngadīgajiem un audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu nozīmi bērnu tieslietu sistēmā

Pārbaudes lieta uzsākta, pamatojoties uz vairākiem iesniegumiem, kuros aktualizēti jautājumi par Krimināllikuma 66. panta piemērošanu nepilngadīgajiem, kuri izdarījuši noziedzīgus nodarījumus. Vienā gadījumā bērns izdarījis noziedzīgu nodarījumu, vadot transportlīdzekli alkohola reibumā bez atbilstošas kategorijas transportlīdzekļa vadīšanas tiesībām (Krimināllikuma 262. panta pirmā daļa). Citā gadījumā nepilngadīgais saukts pie kriminālatbildības par narkotisko vai psihotropo vielu neatļautu realizēšanu nelielā apmērā (Krimināllikuma 253.² panta otrā daļa). Savukārt vēl vienā gadījumā nepilngadīgais izdarījis nodarījumu, kas saistīts ar pornogrāfiska rakstura materiāla apriti, kurš satur bērnu pornogrāfiju (Krimināllikuma 166. panta otrā daļa). Neviens no bērniem, par kuru situācijām tika saņemti iesniegumi, iepriekš nebija sodīts.

Krimināllikuma 66. pants paredz, ka, ievērojot noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas īpašos apstākļus un par vainīgā personību iegūtās ziņas, kas mīkstina viņa atbildību, tiesa var nepilngadīgo atbrīvot no piespriedē soda, piemērojot audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus. Vienlaikus atšķiras šīs normas piemērošana tiesu praksē, īpaši attiecībā uz to, kādi apstākļi atzīstami par "īpašiem apstākļiem" šīs tiesību normas izpratnē.

Iesniegumos konstatētais neattiecas uz konkrētu tiesas nolēmumu pārvērtēšanu pēc būtības. Tiesībsardze nevērtē tiesas nolēmumu tiesiskumu un nevar aizstāt tiesas kompetenci konkrētā

krimināllietā. Pārbaudes lietas mērķis ir vērtēt, vai tiesiskais regulējums un tā piemērošanas prakse pietiekami nodrošina bērna labāko interešu principam atbilstošu, individualizētu un resocializējošu reakciju uz nepilngadīgā izdarītu noziedzīgu nodarījumu, īpaši gadījumos, kad bērns pirmo reizi nonāk krimināltiesību sistēmā.

Pārbaudes lietā īpaša uzmanība pievērsta tam, kā tiesu praksē tiek skaidrots Krimināllikuma 66. pantā lietotais jēdziens “noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas īpaši apstākļi”, kā tas tiek nošķirts no ziņām par nepilngadīgā personību un vai šī jēdziena pārāk šaura piemērošana praksē nerada risku, ka audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi netiek izmantoti arī tajās situācijās, kurās tie labāk atbilstu bērna resocializācijas mērķim.

Tiesiskais regulējums

[1] Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. pants noteic, ka jebkurās tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, viņa tiesības un intereses ir prioritāras, un visām institūcijām, tostarp tiesām, prioritāri ir jānodrošina bērna labākās intereses. Krimināllikuma 64. pants norāda, ka attiecībā uz bērnu, kurš izdarījis noziedzīgu nodarījumu, primāra ir viņa resocializācija. Šie principi veido pamatu Krimināllikuma 66. panta piemērošanai.

Saskaņā ar ANO Bērnu tiesību konvencijas 40. pantu bērnam, kurš tiek turēts aizdomās, apsūdzēts vai atzīts par vainīgu noziedzīgā nodarījumā, ir tiesības uz tādu attieksmi, kas atbilst bērna pašcieņai un savas vērtības apziņai, nostiprina viņā cieņu pret cilvēktiesībām un citu personu pamatbrīvībām un kurā tiek ņemts vērā bērna vecums un nepieciešamība sekmēt viņa reintegrāciju un panākt, lai viņš kļūtu par pilnvērtīgu sabiedrības locekli. Panta trešās daļas “b” punkts arī paredz, ka valstīm jāveicina iespēja šādus bērnus attiecīgos gadījumos virzīt ārpus formālas tiesvedības, ja tiek pilnībā ievērotas cilvēktiesību garantijas.

[1.2] Krimināllikums un Kriminālprocesa likums paredz tiesai iespēju atbrīvot no piespriedē soda nepilngadīgo, kurš atzīts par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, un tā vietā piemērot likumā paredzētos audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus.

Saskaņā ar Krimināllikuma 59. panta otro daļu pilngadību nerasniegušās personas tiesa var atbrīvot no soda šajā likumā paredzētajos gadījumos, nosakot audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus. Saskaņā ar likuma 66. panta pirmo daļu, ievērojot noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas īpašus apstākļus un par vainīgā personību iegūtās ziņas, kas mīkstina viņa atbildību, tiesa var nepilngadīgo atbrīvot no piespriedē soda, piemērojot likumā noteiktos audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus.

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 522. pantu, piemērojot audzinoša rakstura piespiedu līdzekli, tiesa ņem vērā noziedzīga nodarījuma raksturu un bīstamību, apsūdzētā personu raksturojošos datus, kā arī viņa atbildību pastiprinošos un mīkstinošos apstākļus.

[1.3] Audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu mērķis nav sodīt, bet gan audzināt, veidojot bērnam sabiedrības interesēm atbilstošu vērtību orientāciju, atturot viņu no turpmākām pretlikumīgām darbībām un veicinot reintegrāciju sabiedrībā.¹ Augstākās tiesas Senāts ir atzinis, ka audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi nav uzskatāmi par sodu.²

[1.4] Ja nepilngadīgais, kurš atbrīvots no piespriedē soda, nepilda tiesas piemērotos audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus, tiesa pēc iestādes iesnieguma var pieņemt lēmumu par piespriedē soda izpildi.³ Līdz ar to Krimināllikuma 66. panta piemērošana nenozīmē atteikšanos no atbildības par izdarīto. Tā ir īpaša, bērna vecumam un attīstības vajadzībām pielāgota atbildības forma, kurā uzsvars tiek likts uz bērna uzvedības maiņu un reintegrāciju.

Krimināllikuma 66. panta institūts ir elastīgs instruments, kas ļauj tiesai individualizēti reaģēt uz nepilngadīgā izdarītu noziedzīgu nodarījumu, prioritizējot bērna resocializāciju un reintegrāciju sabiedrībā, vienlaikus saglabājot efektīvu kontroles mehānismu, lai nodrošinātu atbildības iestāšanos par izdarīto noziedzīgo nodarījumu.

Bērnām draudzīga tieslietu sistēma

[2] Bērna labākajās interesēs balstītas tieslietu sistēmas pamatā ir atziņa, ka nepilngadīgā persona krimināltiesībās nav vērtējama tāpat kā pilngadīgs likumpārkāpējs, jo bērna vecums, brieduma pakāpe, emocionālā attīstība, vide un attīstības potenciāls prasa atšķirīgu valsts reakciju uz prettiesisku rīcību. Starptautiskie bērnu tiesību standarti konsekventi uzsver, ka attiecībā uz bērniem prioritāri īstenojama nevis represīva, bet attīstoša, rehabilitējoša un resocializējoša pieeja. Bērni pēc savas fiziskās un psiholoģiskās attīstības atšķiras no pieaugušajiem. Šīs atšķirības pamato nepieciešamību atzīt mazāku vainu un izveidot atsevišķu sistēmu ar atšķirīgu, individualizētu pieeju. Ir pierādījies, ka, nonākot saskarē ar krimināltiesību sistēmu, bērniem tiek nodarīts kaitējums, kas ierobežo viņu izredzes kļūt par atbildīgiem pieaugušajiem.⁴

¹ Likums "Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem", 1. pants, (aplūkots: 01.06.2026.).

² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2009. gada 24. marta lēmums lietā Nr. SKK-J-190/2009 (krimināllietā Nr. 11370063908).

³ Krimināllikums, 66.panta otrā daļa, (aplūkots: 01.06.2026.).

⁴ Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu tiesību komitejas [Vispārējais komentārs Nr. 24](#) (2019) par bērnu tiesībām bērnu tieslietu sistēmā. 2. punkts.

[2.1] Dokumentēti pierādījumi bērnu attīstības un neirozinātnes jomā liecina, ka bērniem vecumā no 12 līdz 13 gadiem joprojām turpinās nobriešanas process un abstraktās domāšanas attīstība, jo vēl arvien attīstītās viņu pieres daivas priekšējās daļas garoza. Tāpēc ir maz ticams, ka viņi varētu saprast savas rīcības sekas vai izprast tiesvedību krimināllietā. Viņus ietekmē arī pusaudžu vecuma iestāšanās. Pusaudžu vecums ir unikāls, izšķirīgs cilvēka attīstības posms, kam raksturīga strauja smadzeņu attīstība, un tas ietekmē riska uzņemšanos, noteikta veida lēmumu pieņemšanu un spēju kontrolēt impulsus. Pierādījumi attīstības un neirozinātnes jomā liecina, ka pusaudžu smadzenes turpina nobriest vēl pēc pusaudžu vecuma, ietekmējot noteiktu lēmumu pieņemšanu.⁵

[2.2] ANO Bērnu tiesību komiteja tādēļ ir aicinājusi Bērnu tiesību konvencijas dalībvalstis noteikt, ka bērniem, kam ir aizkavēta attīstība vai neirālās attīstības traucējumi vai invaliditāte (piemēram, autiskā spektra traucējumi, alkohola izraisītas plaša spektra fetopātijas vai iegūti smadzeņu bojājumi), vispār nevajadzētu saskarties ar bērnu tieslietu sistēmu, pat tad, ja viņi ir sasnieguši minimālo vecumu, ar kuru iestājas kriminālatbildība. Ja šādi bērni netiek automātiski izslēgti, viņi jāizvērtē individuāli.⁶

[2.3] ANO Bērnu tiesību komiteja neiesaka automātiski izslēgt neformālus vai brīvības atņemšanu neparedzošus risinājumus tikai tādēļ vien, ka nodarījums kvalificējams kā smags. Komiteja ir norādījusi, ka lietas novirzīšana no formālās tiesvedības uz atbilstošām programmām ir vēlamais risinājums vairumā gadījumu un ka valstīm jāturpina paplašināt to pārkāpumu loku, attiecībā uz kuriem šāda pieeja ir iespējama, tostarp — attiecīgos gadījumos — arī smagu nodarījumu gadījumā. Primārais apsvērums ir bērna intereses, kā arī nepieciešamība sekmēt bērna reintegrāciju sabiedrībā.⁷

Arī Pekinas noteikumi uzsver, ka bērnu tieslietu sistēmā reakcijai jābūt samērīgai gan ar nodarījuma apstākļiem, gan ar bērna personību un vajadzībām, īpaši ņemot vērā bērna labklājību.⁸

Probācijas novērošana un probācijas uzraudzība

[3] Likuma “Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem” 6. pants paredz šādus audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus: brīdinājumu; pienākumu atvairties cietušajām personām,

⁵ Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu tiesību komitejas [Vispārējais komentārs Nr. 24](#) (2019) par bērnu tiesībām bērnu tieslietu sistēmā, 22. punkts.

⁶ Turpat, 28. punkts.

⁷ Turpat, 76. punkts.

⁸ Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā asambleja. [United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice](#) (*The Beijing Rules*). Pieņemts: 29.11.1985. Rezolūcija Nr. 40/33. 5.1. un 17.1. noteikums. (aplūkots: 10.06.2026.).

ja tās piekrīt tikties ar vainīgo; bērna nodošanu galvojumā vecākiem, aizbildņiem vai citām personām, iestādēm vai organizācijām; pienākumu ar savu darbu novērst radītā kaitējuma sekas; pienākumu atlīdzināt nodarīto zaudējumu, ja bērns sasniedzis 15 gadu vecumu un viņam ir ienākumi; uzvedības ierobežojumus; sabiedrisko darbu; ievietošanu sociālās korekcijas izglītības iestādē; kā arī probācijas novērošanu.

Probācijas novērošana, kā audzinoša rakstura piespiedu līdzeklis, atšķiras no probācijas uzraudzības, kas ir viens no kriminālsoda veidiem. Kā skaidro Valsts probācijas dienests, īstenojot probācijas novērošanu, dienestam saskaņā ar likumu "Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem" ir tiesības piesaistīt un finansēt pakalpojumus, kas nepieciešami probācijas klienta sociālās uzvedības korekcijai un sociālajai rehabilitācijai. Savukārt, nodrošinot uzraudzību, šādas finansēšanas iespējas normatīvajos aktos nav paredzētas, līdz ar to konkrētajā gadījumā pieejamo pakalpojumu klāsts ir atkarīgs no attiecīgās pašvaldības iespējām un dzīvesvietas apkārtnē pieejamajiem pakalpojumiem.⁹

Tādējādi gadījumos, kad, ievērojot noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas īpašos apstākļus un par nepilngadīgā personību iegūtās ziņas, kas mīkstina viņa atbildību, tiesa lemj atbrīvot nepilngadīgo no piespriedē soda un piemērot audzinoša rakstura piespiedu līdzekli – probācijas novērošanu –, Valsts probācijas dienestam ir plašākas iespējas sniegt bērnam viņa vajadzībām atbilstošu atbalstu nekā tad, ja par to pašu nodarījumu tiek piemērots kriminālsods – probācijas uzraudzība.

Tiesu prakse Krimināllikuma 66. panta piemērošanā

[4] Pārbaudes lietā tika izvērtēti astoņi tiesu nolēmumi par Krimināllikuma 66. panta piemērošanu nepilngadīgajiem laika posmā no 2013. līdz 2023. gadam. Analīzē iekļauti gan pirmās instances tiesu, gan apelācijas instances tiesu nolēmumi, kuros vērtēts, vai nepilngadīgo iespējams atbrīvot no piespriedē soda, piemērojot audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus.

[4.1] Izvērtētie nolēmumi liecina, ka Krimināllikuma 66. pants var tikt piemērots gan par kriminālpārkāpumiem¹⁰, gan mazāk smagiem¹¹, gan smagiem noziegumiem¹², ja vien ir konstatēts nepieciešamais pamats. Līdz ar to izšķiroša nozīme nav tikai nodarījuma juridiskajai kvalifikācijai, bet

⁹ Valsts probācijas dienesta 2026. gada 23. janvāra vēstule Nr. 1110-1-35/NOS2026/2/43.

¹⁰ Rēzeknes tiesas 2016. gada 23. marta spriedums lietā Nr. 11331083915.

¹¹ Alūksnes rajona tiesas 2013. gada 10. oktobra spriedums lietā Nr. 11100030513; Rēzeknes tiesas 2015. gada 18. jūnija spriedums lietā Nr. 11331051615.

¹² Ludzas rajona tiesas 2014. gada 14. oktobra spriedums lietā Nr. 11290045913; Krāslavas rajona tiesas 2015. gada 25. februāra spriedums lietā Nr. 11903032014.

gan tam, vai konkrētajā lietā ir konstatējams tāds apstākļu kopums, kas ļauj secināt, ka soda mērķi labāk sasniedzami ar audzinoša rakstura piespiedu līdzekli, nevis ar kriminālsoda izpildi.

[4.2] Lai piemērotu Krimināllikuma 66. pantu, tiesai ir jākonstatē divu kumulatīvu priekšnoteikumu esība:

- 1) pastāv noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas īpaši apstākļi;
- 2) par vainīgā personību iegūtas ziņas, kas mīkstina viņa atbildību.

Tiesu prakse apstiprina, ka, lai atbrīvotu vainīgo personu no piespriedē soda, ir jākonstatē ne vien ziņas par vainīgā personību, kas mīkstina viņa atbildību, bet arī noziedzīga nodarījuma izdarīšanas īpaši apstākļi, tātad šiem atbrīvošanas pamatiem jāpastāv vienlaikus.¹³ Tas nozīmē, ka Krimināllikuma 66. pants nav piemērojams, pamatojoties tikai uz vienu no minētajiem apstākļiem. Pozitīvas ziņas par nepilngadīgā personību, piemēram, iepriekšējas sodāmības neesamība, vainas atzīšana, nožēla, mācību turpināšana vai labvēlīgs raksturojums, pašas par sevi vēl nav pietiekams pamats atbrīvošanai no piespriedē soda. Tāpat arī īpaši nodarījuma izdarīšanas apstākļi vieni paši nav pietiekami, ja lietā nav ziņu, kas raksturotu nepilngadīgo un mīkstinātu viņa atbildību. Tiesai abi šie priekšnoteikumi ir jāvērtē savstarpējā kopsakarā, noskaidrojot, vai konkrētā bērna personība, attīstības situācija un nodarījuma izdarīšanas apstākļi kopumā pamato secinājumu, ka soda mērķi iespējams sasniegt ar audzinoša rakstura piespiedu līdzekļiem.

[4.3] Par personību iegūtās ziņas, kas mīkstina viņa atbildību, ko tiesas ņem vērā:

- pozitīva personība un pirmreizējs pārkāpums: Persona agrāk nav krimināli vai administratīvi sodīta¹⁴;
- atbildību mīkstinoši apstākļi: Vainas atzīšana un nožēlošana, labprātīga kaitējuma atlīdzināšana, izlīgums ar cietušo¹⁵;
- Resocializācijas potenciāls: Tiesa gūst pārliecību, ka apsūdzētais nav neatgriezeniski orientēts uz noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu un antisociālu uzvedību, un ka soda mērķus iespējams sasniegt ar audzinošiem līdzekļiem, kas neietekmēs apsūdzētā nākotni tik negatīvi kā kriminālsods.¹⁶

¹³ Vidzemes apgabaltiesas 2015. gada 17. marta spriedums lietā Nr. 11300038314.

¹⁴ Ludzas rajona tiesas 2014. gada 14. oktobra spriedums lietā Nr. 11290045913; Alūksnes rajona tiesas 2013. gada 10. oktobra spriedums lietā Nr. 11100030513; Rēzeknes tiesas 2015. gada 18. jūnija spriedums lietā Nr. 11331051615.

¹⁵ Balvu rajona tiesas 2015. gada 23. janvāra spriedums lietā Nr. 11822001614; Ludzas rajona tiesas 2014. gada 14. oktobra spriedums lietā Nr. 11290045913.

¹⁶ Krāslavas rajona tiesas 2015. gada 25. februāra spriedums lietā Nr. 11903032014.

[4.4] Tiesu praksē¹⁷ ir sastopams ieradums, skaidrojot noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas īpašo apstākļu nozīmi, atsaukties uz tiesību doktrīnu, kurā norādīts, ka par noziedzīga nodarījuma izdarīšanas īpašiem apstākļiem uzskatāma tā izdarīšana vardarbības iespaidā, materiālas vai citādas atkarības dēļ, smagu personisku vai ģimenes apstākļu dēļ, kā arī nepilngadīgā iesaistīšana noziedzīgā nodarījumā, viņa novešana līdz dzēruma stāvoklim, pamudināšana lietot narkotiskas vai psihotropas vielas, iesaistīšana nemedicīniskā ārstniecības un citu līdzekļu lietošanā, kas izraisa apreibumu, ja šīs pret nepilngadīgo vērstās noziedzīgās darbības sekmējušas noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.¹⁸

Tomēr šāda formāla pieeja, audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanai izmantojot tikai tiesību doktrīnā nostiprinātās atziņas un neveicot katra bērna izdarītā noziedzīgā nodarījuma individuālu izvērtējumu, neatbilst nedz bērna labāko interešu principam, nedz Krimināllikuma 66. panta mērķim, kas prasa individualizētu pieeju nepilngadīgajam, kas nonācis saskarē ar krimināltiesisko justīciju.

Kurzemes apgabaltiesa ir norādījusi, ka minētais īpašo noziedzīga nodarījuma izdarīšanas apstākļu uzskaitījums, kas atrodams tiesību doktrīnā, nav izsmeļošs un tas ir piepildāms jēdziens, kas katrā lietā ir izvērtējams individuāli, tādēļ nav pamata Krimināllikuma 66. panta pirmo daļu tulkot sašaurināti. Īpašie apstākļi var būt noziedzīgās darbības veicēja vecumposma attīstības īpatnības, tai skaitā fakts, ka nepilngadīgam bērnam var būt vecumposmam raksturīga impulsīva uzvedība, dzīves pieredzes trūkums un nespēja pilnvērtīgi izvērtēt iespējamo seku nopietnību. Šādi apstākļi kopumā var būt vērtējami kā tādi, kas veicinājuši noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un ir atzīstami par noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas īpašiem apstākļiem.¹⁹

[4.5] Arī vienā no pārbaudes lietā vērtētajām situācijām, kurā bērns vadīja transportlīdzekli alkohola reibumā un viņam nebija atbilstošas kategorijas transportlīdzekļa vadīšanas tiesību, Latgales rajona tiesa²⁰ lēma viņu atbrīvot no piespiedu soda, piemērojot audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus. Savukārt Dienvidlatgales prokuratūra iesniedza apelācijas protestu²¹, kurā, atsaucoties uz šajā atzinumā jau minēto tiesību doktrīnu, norādīja, ka pirmās instances tiesa neesot konstatējusi nevienu noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas īpašo apstākli.

¹⁷ Skat., piemēram, Vidzemes apgabaltiesas 2015. gada 17. marta spriedumu lietā Nr. 11300038314.

¹⁸ Šāda tiesību doktrīna ir atrodama dažādos avotos, piemēram U.Krastiņš, V.Liholaja, A.Niedre. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. Vispārīgā daļa. Rīga, 2007., 229.lpp; U. Krastiņš, V. Liholaja. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa, trešais papildinātais izdevums, Tiesu namu aģentūra, 2021, 285.lpp.

¹⁹ Kurzemes apgabaltiesas 2023. gada 29. marta spriedums lietā Nr. 11502011121.

²⁰ Latgales rajona tiesas 2026. gada 19. marta spriedums lietā Nr. 19320184923 (arhīva Nr. K88-0239-26).

²¹ Dienvidlatgales prokuratūras 2026. gada 8. maija apelācijas protests par Latgales rajona tiesas 2026. gada 19. marta spriedumu krimināllietā Nr. 19320184923.

Tiesībsardzes ieskatā šāds arguments vērtējams kritiski. Lai gan pirmās instances tiesa nebija konstatējusi kādu no tiesību doktrīnā tradicionāli minētajiem īpašo apstākļu piemēriem, tā savu lēmumu pamatoja ar konkrētā bērna individuālo situāciju. Proti, tiesa ņēma vērā, ka bērna attīstība neatbilda viņa vecumam, ka noziedzīgais nodarījums izdarīts ļoti agrīnā kriminālatbildības vecumā (14 gadu vecumā), kā arī secināja, ka nodarījumam bijis gadījuma raksturs. Šie apstākļi kopumā ļāva tiesai atzīt, ka konkrētajā lietā ir konstatējami noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas īpašie apstākļi Krimināllikuma 66. panta izpratnē.

[4.6] Apkopojot izvērtēto tiesu praksi, secināms, ka Krimināllikuma 66. panta piemērošanā izšķiroša nozīme ir individuālam un pēc būtības veiktam bērna situācijas izvērtējumam. Tiesu praksē pamatoti uzsvērts, ka nepietiek tikai ar pozitīvām ziņām par nepilngadīgā personību – vienlaikus jākonstatē arī noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas īpašie apstākļi. Tomēr šie īpašie apstākļi nav uztverami kā šauri un iepriekš pilnībā noslēgti gadījumi. Tie katrā lietā piepildāmi ar konkrētās situācijas saturu, īpaši ņemot vērā bērna vecumu, briedumu, nodarījuma izdarīšanas apstākļus, bērna sociālo vidi un resocializācijas iespējas. Tieši šāds vērtējums ļauj Krimināllikuma 66. pantu piemērot atbilstoši tā mērķim – nevis atbrīvot bērnu no atbildības, bet izvēlēties tādu tiesisko reakciju, kas vislabāk veicina bērna uzvedības maiņu, reintegrāciju sabiedrībā un turpmāku likumpārkāpumu novēršanu.

Tiesībsardzes vērtējums

[5] Krimināllikuma 66. pants ir viens no nozīmīgākajiem instrumentiem, kas ļauj krimināltiesību sistēmā atšķirīgi reaģēt uz bērna izdarītu noziedzīgu nodarījumu. Tā mērķis nav mazināt sabiedrības interesi par noziedzīgu nodarījumu novēršanu vai cietušo aizsardzību, bet nodrošināt, ka valsts reakcija uz bērna izdarītu pārkāpumu ir samērīga, individualizēta un vērsta uz bērna reintegrāciju sabiedrībā.

[5.1] Noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas īpašie apstākļi katrā gadījumā jāvērtē individuāli, ņemot vērā ne vien paša nodarījuma ārējās pazīmes, bet arī apstākļus, kādos bērns līdz šādai rīcībai nonācis. Šāds vērtējums nevar aprobežoties tikai ar jau tiesību doktrīnā vai tiesu praksē minētiem piemēriem, piemēram, ārēju piespiešanu, materiālu atkarību vai nelielu kaitējumu. Bērnu tieslietu kontekstā būtiski ir raudzīties plašāk – vai konkrētā bērna rīcību nav ietekmējis viņa vecums, brieduma pakāpe, sociālā vide, aprūpes un uzraudzības trūkums, pieaugušo ietekme, atkarību risks, trauma vai citi apstākļi, kas konkrētajā situācijā var norādīt uz nepieciešamību pēc pamatā audzinošas, nevis sodošas reakcijas.

Tādēļ "īpašie apstākļi" Krimināllikuma 66. panta izpratnē būtu vērtējami kā atvērts un individuāli piepildāms jēdziens. Tas nenozīmē, ka jebkura nelabvēlīga bērna dzīves situācija pati par sevi ir pamats atbrīvošanai no soda. Tomēr tiesai katrā lietā būtu jāvērtē, vai konkrēto apstākļu kopums neparāda, ka bērna resocializācijas mērķis un sabiedrības intereses labāk sasniedzamas ar audzinoša rakstura piespiedu līdzekļiem.

[5.2] Īpaši nozīmīga šāda individualizēta pieeja ir gadījumos, kad bērns iepriekš nav sodīts. Bērna pirmā saskare ar krimināltiesību sistēmu var kļūt par būtisku pagrieziena punktu – tā var vai nu palīdzēt bērnam mainīt uzvedību un saņemt nepieciešamo atbalstu, vai arī radīt stigmatizācijas un turpmākas sociālās atstumtības risku. Tieši tādēļ starptautiskie bērnu tiesību standarti uzsver nepieciešamību pēc risinājumiem, kas veicina bērna atbildības izpratni, bet vienlaikus saglabā bērna iespējas pilnvērtīgi iekļauties sabiedrībā.

Lemjot par kriminālsoda aizstāšanu ar audzinoša rakstura piespiedu līdzekļiem, pienācīga vērība jāpievērš noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas apstākļiem, kas ir cieši saistīti ar bērna vecumu, briedumu un pieaugušo pienākumu bērnu pasargāt. Bērna vecums nav tikai personību raksturojoša ziņa. Noteiktās situācijās tas var būt saistīts ar paša nodarījuma izdarīšanas mehānismu un bērna vainojamības pakāpi, piemēram, ja bērns rīkojies apstākļos, kuros pieaugušo rīcības, bezdarbības, nolaidības vai prettiesiskas ietekmes dēļ viņš pats bijis pakļauts riskam, izmantošanai vai kaitīgai videi.

[5.3] Tas ir īpaši būtiski lietās, kur noziedzīgais nodarījums izdarīts alkoholisko dzērienu, narkotisko, psihotropo vai citu apreibinošu vielu ietekmē vai šo vielu aprites kontekstā. Bērnu tiesību aizsardzības likums paredz, ka bērns nedrīkst glabāt vai lietot alkoholiskos dzērienus un nedrīkst lietot narkotiskās, psihotropās, toksiskās vai citas apreibinošas vielas; vienlaikus bērns ir aizsargājams no šo vielu ietekmes, lietošanas, izgatavošanas, tirdzniecības un jebkāda veida izplatīšanas.²² Tādēļ, ja bērns ir izdarījis noziedzīgo nodarījumu šo vielu ietekmē, ir jāvērtē, kā bērns pie šīm vielām nonāca, vai tās viņam nodeva pieaugušie vai citas personas, vai bērns tika pamudināts, izmantots vai atstāts bez pienācīgas uzraudzības, un vai šie apstākļi nav vērtējami kā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas īpaši apstākļi. Tas pats par sevi vēl nenozīmē pamatu atbrīvošanai no soda, taču liedz bērna rīcību vērtēt tikai kā pārkāpuma faktu, neņemot vērā arī valsts un pieaugušo pienākumu bērnu pasargāt no viņa attīstībai kaitīgas ietekmes.

²² [Bērnu tiesību aizsardzības likums](#), 48. panta pirmā daļa un 49. panta pirmā un otrā daļa, (aplūkots: 10.06.2026.).

[5.4] Līdzīga pieeja nepieciešama lietās, kas saistītas ar dzimumneaizskaramību vai bērna seksualizētu uzvedību. Krimināltiesībās sešpadsmit gadu vecums ir būtiska robeža bērna dzimumneaizskaramības aizsardzībā: Krimināllikums paredz kriminālatbildību pilngadīgai personai par seksuāla rakstura darbībām ar personu, kura nav sasniegusi sešpadsmit gadu vecumu²³. Tāpēc, ja nepilngadīgais izdarījis nodarījumu, kas ir saistīts ar seksuāla rakstura attiecībām, darbībām vai materiāliem, pirms 16 gadu vecuma sasniegšanas, jāvērtē, vai bērns pats nav bijis pakļauts seksuālai izmantošanai, spiedienam, manipulācijai, draudiem, atkarībai vai citai ietekmei.

[5.5] Pārbaudes lietā konstatētais arī norāda uz praktisku problēmu – kriminālsods probācijas uzraudzības veidā un audzinoša rakstura piespiedu līdzeklis probācijas novērošanas veidā var šķist līdzīgi, taču atbalsta mehānismi būtiski atšķiras. Ja bērnam nepieciešama sociālās uzvedības korekcija, rehabilitācija, ģimenes un aprūpes situācijas izvērtēšana un starpinstitūciju sadarbība, probācijas novērošana var būt piemērotāks instruments nekā kriminālsods, jo tā tiesiskais ietvars ir vairāk vērsts uz bērna vajadzību un resursu izvērtēšanu.

[5.6] Bērnu tieslietu sistēmā būtu jāstiprina vienota izpratne par to, ka Krimināllikuma 66. pants nav izstrādāts ar mērķi atvieglot bērnam noziedzīga nodarījuma izdarīšanas sekas. Tas ir bērnu labākajām interesēm atbilstošs mehānisms, kas ļauj apvienot bērna atbildību par izdarīto ar mērķtiecīgu darbu uzvedības maiņai. Tādēļ tā piemērošanas iespēja būtu jāvērtē īpaši rūpīgi visās nepilngadīgo krimināllietās, kurās bērns iepriekš nav sodīts vai kurās lietas apstākļi norāda uz augstu resocializācijas potenciālu.

Secinājumi

Ar šo atzinumu pārbaudes lietu pabeidzu, secinot:

1. Krimināllikuma 66. pants ir būtisks instruments bērnu tieslietu sistēmā, jo tas ļauj tiesai atteikties no kriminālsoda piemērošanas un piemērot bērna vecumam, attīstībai un resocializācijas vajadzībām atbilstošus audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus.
2. Krimināllikuma 66. panta piemērošanai nepieciešami divi kumulatīvi priekšnoteikumi: noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas īpaši apstākļi un par vainīgā personību iegūtās ziņas, kas mīkstina viņa atbildību. Šie priekšnoteikumi ir jānošķir, taču tie jāvērtē kopsakarā ar bērna vecumu, attīstības pakāpi un konkrētā nodarījuma izdarīšanas situāciju.

²³ [Krimināllikums](#), 161., 162. un 162.¹ pants, (aplūkots: 10.06.2026.).

3. Tiesu praksē jēdziens “noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas īpaši apstākļi” nav pilnībā vienveidīgi piemērots. Pārāk šaura šī jēdziena interpretācija, to faktiski aprobežojot tikai ar tiesību doktrīnā minētajiem piemēriem, var radīt risku, ka bērna vecumposma attīstības īpatnības un konkrētās situācijas ietekme uz nodarījuma izdarīšanu netiek pienācīgi izvērtēta.
4. Nodarījuma smagums vai kvalifikācija pati par sevi nedrīkst automātiski izslēgt Krimināllikuma 66. panta piemērošanas izvērtēšanu. Vienlaikus nodarījuma raksturs, radītais kaitējums, bērna uzvedība pēc nodarījuma, iepriekšējo ietekmēšanas līdzekļu efektivitāte un atkārtota pārkāpuma risks var pamatot secinājumu, ka audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi konkrētajā gadījumā nav pietiekami.
5. Īpaša nozīme piešķirama bērna attīstības īpatnībām un veselības stāvoklim. Ja bērnam ir attīstības traucējumi, garīgās veselības grūtības, neirālās attīstības traucējumi vai citi apstākļi, kas ietekmē viņa spēju izprast savas rīcības nozīmi un sekas, bērna faktiskais briedums var neatbilst viņa bioloģiskajam vecumam. Šādos gadījumos bērna vecums un attīstības līmenis nav vērtējami tikai kā personību raksturojošas ziņas, bet var būt cieši saistīti arī ar paša noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas apstākļiem.
6. Probācijas novērošana kā audzinoša rakstura piespiedu līdzeklis bērnam var nodrošināt plašāku atbalsta un rehabilitācijas iespēju kopumu nekā probācijas uzraudzība kā kriminālsods, jo probācijas novērošanas ietvaros Valsts probācijas dienestam ir tiesības piesaistīt un finansēt bērnam nepieciešamus sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas pakalpojumus. Tādējādi, lemjot par kriminālsodu, kas paredz vienīgi probācijas uzraudzību, būtu izvērtējams, vai konkrētajā gadījumā nav saskatāmi Krimināllikuma 66. pantā noteiktie priekšnoteikumi un šāds sods nebūtu aizstājams ar audzinoša rakstura piespiedu līdzekli — probācijas novērošanu.
7. Lai nodrošinātu bērna labāko interešu principam atbilstošu un vienveidīgāku praksi, nepieciešams stiprināt vienotu izpratni starp prokuroriem un tiesnešiem par Krimināllikuma 66. panta mērķi, piemērošanas priekšnoteikumiem un probācijas novērošanas iespējām.

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 65.² panta 3. punktā noteikto, ka tiesībsargs iesniedz priekšlikumus, kas veicina bērna tiesību ievērošanu, aicinu

Tiesu administrāciju un Latvijas Republikas prokuratūru:

Iepazīties ar šajā atzinumā ietvertajiem secinājumiem un savas kompetences ietvaros izmantot tos darbinieku profesionālās pilnveides procesā, kā arī iepazīstināt ar tiem prokurorus, rajonu un apgabaltiesu tiesnešus, lai veicinātu vienotu izpratni par bērna labākajām interesēm atbilstošu

tieslietu sistēmu, Krimināllikuma 66. panta mērķi un nepieciešamību nepilngadīgo lietās individuāli vērtēt noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas īpašos apstākļus.

Lūdzu par paveikto un plānoto rekomendāciju ieviešanā informēt **līdz 2026. gada 1. decembrim**.

Ar cieņu

tiesībsardze

Karina Palkova